

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

Nr. 22 (november 1980)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.

Copyright. Redactie-adres :
Havenrak 1, Broek in Waterland

DE BROEKER KORENMOLEN

Zoals vele andere dorpen in den lande, had ook Broek in Waterland vroeger een eigen korenmolen. Helaas is er van deze molen geen enkele afbeelding bewaard gebleven. Ook is in de literatuur nimmer aandacht besteed aan de historie van deze meelmolen, die toch zo'n belangrijke plaats moet hebben ingenomen in het dagelijkse leven der Broekers. Want zonder molen geen meel, en zonder meel geen dagelijks brood!

Voor de bakkers in Waterland maalden drie korenmolens, staande in Ransdorp, Landsmeer en Broek, die alle drie ook over het water goed bereikbaar waren. De molen, die Broek, Zuiderwoude en Uitdam bediende, stond gedurende verscheidene eeuwen aan het einde van het 'Molenend' (thans Molengouw), nabij het water 't Molengat'.

Het vervoer van koren en meel had hier vrijwel alleen over het water plaats, en zowel Broek, Zuiderwoude als Uitdam waren vanuit deze centrale plaats dus goed bereikbaar.

Het benodigde graan, dat door de bakkers zelf moest worden ingekocht, lieten zij in loondienst door de molenaar malen. De bakkers mochten de tarwe en rogge niet zelf naar de molen transporteren, een enkele uitzondering daargelaten. Het was namelijk voorgeschreven, dat de molenaar het koren eenmaal per week bij de bakkers ophaalde en na het malen het meel weer thuis bezorgde. Omdat in het dorp geen rijverkeer was toegestaan, gebeurde dit per schuit. Alleen bij /besloten water' (ijs) was het (uitsluitend) aan de molenaar vergund om met paard en wagen in het dorp te komen.1)

Middeleeuwen

Het staat vast dat reeds in 1465 ter plaatse een korenmolen stond. Op 16 maart van dat jaar verscheen voor Schout en Schepenen van Broek 'Claes Heijnsz. die

mollenaer ende gesijde dat hij gecoght heeft tegens Jan Jacobsz. een horn landts (stuk land) van de molleven (ven=grasland) mit alle die gouw van de mollensijl (sijl=brug) off Oostwaerts aan; soo verd als die mollenvennen oogen'.2) Zelfs is het mogelijk dat er al aan het einde van de 14de eeuw een meelmolen in Broek stond.3) In het jaar 1393 verklaarde namelijk Hertog Aelbrecht van Beieren, als Graaf van Holland, dat hem gebleken was, dat hij en zijn voorvaderen ten onrechte gemeend hadden ook in deze omgeving het recht van wind te bezitten.4) In het algemeen was dit windrecht een heerlijk recht, d.w.z. de heer van een heerlijkheid had het recht om het gebruik van wind (meestal tegen betaling) af te staan aan een ander. Het was dan ook niet zo verwonderlijk dat de graven van Holland, die in 1282 voor de helft in het bezit van de heerlijke rechten van Waterland waren gekomen, meenden dit recht te bezitten. De Waterlanders hielpen hem echter uit de droom door te protesteren tegen de aantasting van hun recht, met genoemd gevolg. Vanouds hadden de Friezen in de noordelijke gewesten vrijdom gehad van o.a. alle accijnsen en opbrengsten uit hun goederen. Mogelijk was het ontbreken van dit grafelijk windrecht in Waterland hier nog een gevolg van.

Vroegste molen

De oudste Broeker korenmolen moet een kleine z.g. standermolen geweest zijn, uit eikenhout gemaakt en geheel draaibaar, zodat hij op de wind kon worden gekruidd. Om de standerd, een zware, verticale spil, draaide het hele molenhuis; de standerd rustte op een kruis van zware balken, en werd in verticale stand gehouden door dubbele schoren, die vaak omtimmerd waren. De trap aan de achterzijde draaide, evenals de staart, met het molenhuis mee. Door de zware kop van de molenas boven in de molen waren twee roeden gestoken, waaraan het z.g. hekwerk bevestigd was en waaraan de zeilen konden worden vastgemaakt.5) Deze standermolen werd waarschijnlijk in de 17de eeuw vervangen door een andere molen. In 1628 tekende de landmeter S.N. Boonacker op zijn kaart van de Waterlandse meren 6) nog een standermolen. Uit het verpondingenregister blijkt dat de molen in 1633 in de verponding werd gesteld als 'een kleijnen meelmolen', en in 1650 'verbetert getaxeert' werd, hetgeen wijst op een uiterlijke wijziging.7)



Een standermolen.
Uit: Noordhollands molenboek.

In de aantekeningen uit het resolutieboek van de Broeker vroedschap werd aangaande de molen genoteerd: 'den 14 augustus 1677 onse Vroetschap vergadert; is voorgesteld op het verzoek van Jan Leendertsz. molenaar dat hij den omgang van zijn koornmolen mag wegnemen en de roeden te verlangen tot na bij de aard, om alsoo het koorn des te beter te kunne malen, daar nu veel klagte bij de backers op valt. Is verstaan dat de molenaar voorz. omgang weg mag neme en de roeden verlangen tot zijn contentement, mits dat hij de molen sal moeten afschutten tot contentement van den Ed: geregte die de schouw daarover altijd sullen hebben'.8)

Grondzeiler

De molenkenner G. Keunen, verbonden aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, veronderstelt desgevraagd naar aanleiding van deze aantekening, dat de molen in 1677 geen standerdmolen (meer) was, maar een lage baliemolen, waarschijnlijk achtkantig en van hout met riet bedekt. De wieken werden mogelijk van 21 tot 25 m. (2 x 2) tot bijna aan de grond verlengd, waardoor het een z.g. grondzeiler werd, met meer vermogen dan voordien. In deze nieuwe situatie was het noodzakelijk om rond de molen een hek te plaatsen met het oog op de veiligheid.9)

Een grondzeiler is altijd een buitenkruier. De wieken brengen de molenas en daarmee het houten kroonwiel aan het draaien, dat grijpt in een rondsel, eveneens van hout, dat de spil of koning in beweging brengt. Aan het onderende van deze koning bevindt zich een van kammen voorzien wiel, het spoorwiel, dat op zijn beurt weer grijpt in een rondsel. Dit rondsel brengt een spil in beweging, waardoor op de maalzolder de bovenste molensteen, de 'loper', gaat draaien over de andere, de 'ligger'. De molenstenen bevinden zich in een kuip, waarboven een stortkaar is aangebracht, waarin het graan wordt gestort, dat van hier uit tussen de maalstenen valt. Het vermalen meel wordt opgevangen in de maalbak, waaraan de meelzak hangt.

De kap is door twee zware balken, de spruiten, doorstoken; de uiteinden hiervan zijn door balken, de schoren, verbonden met de voet van de staartbalk, d.i. de balk, die van het midden van de achterzijde van de kap bijna verticaal naar de grond loopt. Aan het einde van deze staartbalk komen dus de balken samen die de kap volkomen 'in hun greep' hebben. Hier bevindt zich dan ook het z.g. kruirad waarmee - met behulp van een touw of ketting, bevestigd aan een vast punt in de grond - de kap gedraaid kan worden. Door dit kruirad te wentelen verplaatst men het balkenstelsel en daarmee dus de kap en de wieken, die men aldus op de wind kan stellen.

De stok, die aan de achterzijde bijna horizontaal naar achteren steekt, is de vangstok. Dit is een hefboom met aan het uiteinde een afhangende lijn. Laat

de molenaar deze lijn vieren, dan sluiten zware blokken (de vang), zich om het kroonwiel, dat langzaam geblokkeerd wordt. Zo kan de molen tot stilstand worden gebracht.5)

Aangezien latere berichten over de vorm van de molen ontbreken, is het jammer genoeg niet mogelijk om aan te geven hoe de molen er b.v. in de 19de eeuw heeft uitgezien.

Situering

De Molengouw eindigde bij de molenwerf, die betreden werd via een bruggetje over een sloot. Ten noordoosten van de molen stond het molenhuis, de woning van de molenaar en zijn gezin. Het huis werd het eerst in 1616 genoemd, doch was waarschijnlijk al vroeger aanwezig. In het midden der 18de eeuw was het een typisch Broeker huis, met woonvierkant.10)

Ook op het erf, dat noordwest van genoemde sloot lag, stond in het jaar 1616 een huis, dat 'het Backershuis aan de molen' genoemd werd, waarschijnlijk naar de vele bewoners met de naam Bakker. Huis en erf kwamen in 1665 in handen van Armenvoogden en Diakenen, die het huis lieten afbreken. De grond '2 Erven leggende het eene besuiden en het andere bewesten de molen en 't bruggetje werd door Armenvoogden en Diakenen in 1734 voor f 110,- verkocht aan de toenmalige molenaar Jan Wassenaar, en bij de molenwerf getrokken.11)

Het kadastraal minuutplan uit pl.min. 1832 geeft aan, dat het molenhuis stond op ongeveer de plaats van de voormalige boerderij, thans Molengouw 46 (v.h.Jac.de Boer). De molen stond tussen het huis en het water, overhoeks t.o.z. van de oever van het Molengat. Op genoemd minuutplan zijn tussen molen en Molengat twee evenwijdige lijnen getekend, die mogelijk een invaargeul aanduiden. Ook Cornelis Schoon situeerde in 1756 de molen aan een sloot.10) In de Zaanstreek waren alle korenmolens voorzien van zo'n invaargeul, die tot in de molen rijkte (de 'grot'), zodat een schuit tot in de molen kon varen tot juist onder het 'luigat'. Zo konden de graanzakken 'rechtevoort naar boven' worden gelost.12) Het moet dus niet uitgesloten worden geacht dat een dergelijke situatie ook in Broek heeft bestaan.



Korenmolen in Den Oever;
grondzeiler uit 1675, vergelijkbaar
met de Broeker molen na 1677.
Uit: Noordhollands molenboek.

De bij de molen behorende percelen waren en zijn kadastraal aldus genummerd: Gemeente Broek in Waterland, Sectie B, nrs 768 weiland v.h. Bakkershuis (thans 1654, 2163 en 2164 Molengouw 42 en 44); 769 weiland, 770 molen, 771 molenerf, 772 molenhuis (thans 1656 en 1657 Molengouw 46); 773 (thans ged. 1659 Molengouw 46a).13)

Omzet

In tegenstelling met bepaalde industriemolens (b.v. aan de Zaan), waar men o.a. tarwemeel kon kopen, mochten de korenmolenaars zelf geen meel verhandelen. Hun taak bestond alleen uit het malen van het aangeboden graan.

In het jaar 1749 schrijft de Broeker magistraat aan Gecommitteerde Raden 'de voorz. koornmolen is een windmolen en geen dwangmolen'.14)

Molendwang was het recht om van inwoners van een bepaald gebied te verlangen dat zij hun koren alleen op een bepaalde molen lieten malen. Wij zagen reeds dat de Graven van Holland in onze streek niet het recht van wind bezaten. De Broeker molen is - in ieder geval na het jaar 1393 - dus geen grafelijke dwangmolen geweest. Uit genoemde brief blijkt ook dat in de 18de eeuw de Broekers hun koren konden laten malen waar zij wilden.

Vóór het jaar 1694 waren er in ons dorp twee bakkers; in dat jaar besloot de vroedschap (tegen het verlangen van deze bakkers) 'om soo veel backers te laten inkomen alsen willen'. In 1738 waren het er drie.

In 1808 maalde de Broeker molen voor acht bakkerijen (waarvan drie in Broek) in totaal 1000 zakken tarwe en 1080 zakken rogge.15) De bakkers gebruikten in hoofdzaak Noordhollands graan.

Het maalloon bedroeg hier in 1663 voor tarwe 4 stuiver en voor rogge 2 stuiver, 12 penningen per zak, in 1768 resp. 5½ en 5 stuiver. In 1806 werd op verzoek van de toenmalige molenaars de prijs van 6½ st. voor tarwe en 6 st. voor rogge verhoogd tot resp. 8 en 7½ st. In 1832 bedroeg het maalloon voor tarwe al f 2.- en voor rogge f 0.60 per 100 pond.

Voorschriften

Hoewel reeds vóór de algemene opstand tegen Spanje door de grafelijkheid belasting werd geheven op het malen van koren, werd pas tijdens de Republiek de heffing doeltreffend geregeld. Deze 'Impost op het Gemaal' nam verreweg de voornaamste plaats in onder de belastingen op de eerste levensbehoeften. Een goede invordering van de gemaal-accijns maakte veel drukkende bepalingen nodig. De inning in een bepaald rayon werd in een openbare verpachting door Gecommitteerde Raden gegund aan de meest biedende.

Een ordonnantie van de Staten van Holland en Westfriesland uit 1723 geeft een beeld van de strenge maatregelen, die bij de invordering golden.16) Er mocht niet gemalen worden zonder een, door de pachter of collecteur (na het voldoen van de accijns door de bakker) afgegeven biljet met opgave van de soort en de hoeveelheid koren. De (beëdigde) molenaar diende dit biljet te halveren en één helft in de bus te steken, die (op het platte land) in de molen 'van 's Lands weegen gestelt was'. De andere helft moest de molenaar bewaren. Alleen de 'Chercher of Toeziender' van de molen had een sleutel van de bus. De molenaar of zijn knecht moesten koren en meel zelf van en naar de bakkers transporteren op een open wagen of platte open schuit, opdat deze gemakkelijk gecontroleerd kon worden. De zakken moesten gemerkt zijn. Er mocht tussen zonsondergang en zonsopgang niet gemalen worden en de pachters en toezinders waren gemachtigd alle ruimten, wagens en vaartuigen te visiteren.

Dat er ondanks de hoge boeten wel eens 'gerommeld' werd, moge blijken uit een publicatie van de Staten van Holland uit 1754 17), waarin gesteld werd de biljetten in de bus 'zoo door te stooten, dat het billiet niet in de opening van het deksel blijft zitten'!

Als gevolg van nieuwe resoluties van de Staten werd op 4 maart 1764 door notaris Bruijn te Monnickendam een acte opgemaakt (in 1767, 1770 en 1773 vernieuwd), waarbij de Broeker molenaar Steven Vestering o.m. verklaarde 'Dat hij comparant al 't graan 't geen aan zijn molen wert gebragt, of afgehaalt partij voor partij agter den anderen zal afmalen en thuijs brengen, conform het oude Hollands spreekwoord, Die eerst komt die eerst maalt.(...) Dat hij comparant zoo wel het cijnsbaar, als oncijnsbaar graan en boonen, welke op zijn molen voor mestingh (mest) werd gemalen, zal vermengen met soodanige quantiteit zant of aarde, als bij de ordonnantie van het Gemaal is geordonneert, alvorens des-selve mesting van de molen te zullen laten gaan. Laatstelijk dat hij comparant het graan voor de bakkers en mouters op gelijke wijze zal malen als voor de godtshuijsen.' 18)

Uit deze acte blijkt ook, dat Claas Boterkooper (gehuwd met Trijntje Schoon, later erfgename van Neeltje Pater), 'Opziender van 't Zegel' te Monnickendam, in die tijd ook fungeerde als gaarder te Broek.

Accijns

In beginsel werd tijdens de Republiek 'het gemaal, of de gemeene impost op het hard koorn, dat gemalen en gebroken zal worden' geheven per maat. Waarschijnlijk had de heffing per aangeboden hoeveelheid buiten de steden echter bezwaren; mogelijk was er in de dorpen onvoldoende toezicht. In ieder geval werd in 1680 bepaald, dat het gemaal ten plattelande in de vorm van hoofdgeld zou worden

geind, waarbij voor elke persoon per jaar 1/28 van een last koren gold. 19)

Hoe dit in Broek in de praktijk verliep, geeft een notitie aan 20), waarin wordt gemeld dat op 22 september 1738 'de Impostmeesters Willem Balk etc. aan Burgemeesters de beschrijving van ons dorp hebben gebragt sijnde 551½ personen à f 3, 1 st. ider persoon. Beloopt f 1682, 1 st., 8 (over de periode 1.8.1738 - 31.7.1739) en sijn 9 october dus over een ge-coomen Pieter Katwoud f 54, Anthony van Diemen f 54, Harm Oudenhoff f 36 (de drie toenmalige bakkers, resp. wonende op de huidige adressen Havenrak 1 (v.h.Olij), Keerngouw 3 (v.h.Molenaar) en Eilandweg 5 v.h. Lust).

Cornelis Schoon weet nog te melden dat bij het tellen der inwoners de kinderen onder vier jaar niet werden gerekend, die van vier tot tien jaar werden als halve personen aangerekend. 22)

Na de Franse tijd werd in 1821 de belasting op het gemaal wettelijk geregeld, in 1830 afgeschaft, doch met de wet van 29 maart 1833 opnieuw uitvoerig geregeld. 23)

Deze wet, die in hoofdzaken overeenkomt met de genoemde 18de eeuwse regelingen, vermeldt alleen accijns, berekend over het gewicht der aangeboden granen. We mogen dus wel aannemen dat in de 19de eeuw in Broek de regeling van het hoofdgeld niet meer werd toegepast.

Molenaars

Uit de verzamelde gegevens blijkt dat het vak van korenmolenaar vroeger nogal aan banden gelegd was. De overheid trad regelend op bij het bepalen van het aantal molens en het maalloon van het graan; de accijns noopten tot ingewikkelde voorschriften en controle-maatregelen. Ook de bakkers waren aan strenge voorschriften gebonden: vestiging, broodgewicht (zetting) en broodprijs werden bij verordening geregeld. Ook deze beperkingen hadden hun invloed op de bedrijvigheid der meelmolenaars. Niettemin leverde het vak doorgaans een verzekerd bestaan op 24), en ook de molenaars, die door de tijd op de Broeker molen maalden, lijken het - in vergelijking met de andere ambachtslieden in het dorp - over het algemeen niet zo slecht te hebben gedaan.

Bij de molenaars, die door de eeuwen heen in Broek waren gevestigd, treffen we



Maquette uit 1861 van de bakkerij Eilandweg 5.21)

vrijwel geen Broeker namen aan; bijna altijd vond de wisseling plaats na verkoop van de molen (met huis en erf); de molenaar was tevens eigenaar.

Verkoop uit de hand was gebruikelijk; slechts eenmaal veranderde de molen van eigenaar via een openbare veiling. Vergeleken met de marktprijs van woonhuizen in het dorp, valt op dat de verkoopbedragen er niet om liegen, waarbij natuurlijk wel bedacht moet worden dat ook het grote erf, het woonhuis en de andere opstallen de prijs beïnvloedden.

We zagen al dat in het jaar 1465 ene Claes Heijnsz. als molenaar werd genoemd; andere vermeldingen uit die vroege tijden werden niet aangetroffen. De eerstvolgende vermelding is in een transportacte uit 1616. Dan koopt Jacob Cornelisz. de molen en het molenaarshuis van Jacob Jansz. en Maritje Hendriks. In deze acte komt de volgende passage voor: 'Ende wat aengaet de molen (...) sal de voorn. Cornelis Jansz. oock hebben en in eigendom behouden in soodanigen qualiteijt ende groote dat dezelve molen sijne vrijen ommeganc ende cruijsinghe hebben ende behouden mach nae alle behooren.' 25) Deze passage is opgenomen in alle transportacten betreffende deze molen tot en met de verkoop in 1669. 26)

In 1650 koopt molenaar Lucas Juriaansz. de molen en laat hem 'verbeteren'. Vervolgens wordt het bedrijf in de jaren 1659 en 1661 verkocht, beide malen voor f 2600.—. De laatste eigenaar doet alles al na twee maanden voor f 2562.— over aan de Nieuwendammer Albert Gerritsz., die acht jaar later de molen ruilt voor die in Landsmeer, waarbij de molenaar van Landsmeer, Jan Leendertsz. zich op de molen in Broek vestigt.

De volgende verkoop vindt plaats in 1699, wanneer Klaas Bierman eigenaar wordt. Hij betaalt 2131 gulden en 5 stuivers contant, en geeft een schuldbrief af voor f 400.—. De roerende goederen worden getaxeerd op f 731 en 5 stuiver. 27)

Uit het resolutieboek van de vroedschap blijkt dat Klaas Bierman de molen in 1718 verkocht had aan Claes Garbrantsz. van Dijk uit Oostzaan. De vroedschap had echter als voorwaarde voor vestiging gesteld dat - mocht van Dijk tot armoede komen te vervallen - Oostzaan hem en zijn familie weer zou opnemen. Zonder acte van alimentatie van Oostzaan vestigde molenaar van Dijk zich echter in Broek, waarna hij aanzegging kreeg het dorp binnen drie maal 24 uur te verlaten. Van Dijk vertrok vrijwillig en vestigde zich met zijn gezin elders. 28)

Drie jaar later, in 1621, lukte de verkoop beter. Jan Cornelisz. Wassenaar van Amsterdam kocht de molen, met schuit en andere roerende goederen, voor f 3000.—. contant en tekende een 'kustingbrief' van f 1800.—, te betalen in negen 'kustingen' van f 200.—. 29) Ten aanzien van de alimentatie wist hij een regeling met de vroedschap te treffen: hij betaalde het dorp een bedrag van f 2000.— als 'hypotheek' en werd vrijgesteld van de 80e penning, met de bepaling 'dat het Hijpoheecq tot geen ander eijnde sal mogen dienen als wanneer den Requrant en zijn vrouw hadden genoten penningen tot soulaas in hare armoede'. 30)

Zoals reeds gemeld vergrootte Jan Wassenaar in 1734 de molenwerf door aankoop van twee belendende ledige erven. Tot zijn dood in 1747 maalde hij op de Broeker molen. Zijn weduwe, Annitje Cornelis Visser zette daarna met een knecht het bedrijf voort.

In 1758 kocht de knecht, Steven Vestering, de molen van de zwager 31) der inmiddels overleden weduwe voor f 3400.—. Vestering wordt dan aangeduid als een 'Jongman oud circa 30 jaaren, geboortig uijt Gelderland, circa 1 uurtje van Arnhem. Is van de Roomse Religie.' 32) Later wordt van hem nog vermeld dat hij 'versocht om van den dienst der brandspuijt bevrijd te mogen zijn, om reden dat hij in tijde van onweder en storm bij zijn molen dient present te zijn tot voorkoming van ongelukken'. De vroedschap sloeg echter zijn verzoek af. 33) Na zijn overlijden in 1775 zette zijn weduwe, Gijsbertje Gerrits Stip, het bedrijf voort. Vijf jaar later kwam de molen in openbare veiling.

In de Noordhollandsche Courant van maandag 26 juni 1780 verscheen een advertentie, waarin curatoren van de 'gerepudieerde' (van de hand gewezen) boedel en nalatenschap van wijlen Steven Vestering en Gijsbertje Stip bekend maakten dat op 13 juli om vier uur in de Herberg de Zwaan te Broek in openbare veiling aan de meestbiedende zou worden verkocht. 'Een Hegte en Welgeconditioneerde Wind-Koorn-Molen, met deszelfs annexe Huijzing, Tuijn en verdere Getimmertens, staande en gelegen aan 't einde van gemelde Dorp'. De molen werd voor f 4100.— toegewezen aan Pieter Mulderman. Uit de betreffende acte blijkt nog dat zich onder de roerende goederen bevonden 'een schuijt met zijn toebehooren, een kar en drie a 4 land sleeten'. 34) In de tijd dat Pieter Mulderman molenaar was, bevond de molen zich blijkbaar niet in al te goede staat. In 1787 reeds verzocht hij aan de vroedschap om een nieuwe molen 'omdat na gedane inspectie zijn Moolen niet langer in staat is gerepareert te worden'. Het verzoek werd afgewezen. 35) Aan zijn verzoek, twee jaar later, aan Armenvoogden om een gift van f 300.— voor een nieuwe molenas werd echter voldaan. 36) Na Mulderman's dood in 1800 zette zijn weduwe Guida Briens het bedrijf voort. Blijkbaar was er toen nog meer geld nodig, want in hetzelfde jaar stelden Jan Kaptijn van Vuure en Sent Klaasz. van Vuure zich borg voor Guida voor f 500.—. 37) Guida Briens overleed in 1816.

In 1832, bij de invoering van het kadaster, wordt Hendrik Mulderman als molenaar vermeld. Vijf jaar later koopt burgemeester Cornelis Koker de molen; Hendrik Mulderman blijft waarschijnlijk tot de dood van Koker in 1849 als molenaar werkzaam. In dat jaar wordt molenaar Dirk Meijsen eigenaar, tien jaar later opgevolgd door Pieter IJsbrandsz. Groot en in 1872 door diens zoon Sijmon Groot. In dat jaar staat de laatste nog als korenmolenaar ingeschreven 38), maar wordt in 1880 als landman aangeduid. 39) Deze Sijmon Groot kan dus als de laatste meelmolenaar van Broek worden beschouwd.

Inmiddels was in 1879 op de plaats van het oude molenhuis een nieuwe stolpboerde-

rij gebouwd (thans Molengouw 46), waarbij onderdelen van de - inmiddels gesloopte - molen in de kap werden toegepast. 40)

Het officiële 'doodsbericht' van de molen vinden we in de kadastrale legger, waarin in 1881 de kadastrale aanduiding 'molen' gewijzigd werd in 'erf'.

Met dit bericht eindigt het verhaal van de Broeker korenmolen.

A.P. Bruigom

NOTEN

- 1 *Resolutieboek van de vroedschap 1769-1784, resolutie 13.7.1773, nr.17. Gemeentearchief van Broek in Waterland (bewaard in Streekarchief Waterland te Purmerend) inv.nr 1/6/5.*
- 2 *Authentiek afschrift dd 10.3.1684 van een oudere authentieke copie dd 5.8.1615. Dorsaal is vermeld: Coormollen. G.A. Broek 19/1.*
- 3 *De oudste bekende korenmolen in ons land is de standerdmolen te St.Oedenrode, waarvan al in 1299 melding wordt gemaakt (G. Huslage, Windmolens, Amsterdam 1965, p.47).*
- 4 *Authentiek afschrift dd 27.4.1601. G.A. Broek 16/13. Zie ook: Frans van Mieris, Groot Charterboek, der graven van Holland, van Zeeland en de heeren van Friesland, Leiden 1753. Derde deel, p.599.*
- 5 *K. Boonenburg, De windmolens, Amsterdam 1949, p.13 en 26.*
- 6 *Caarte van de Buyckslooter, Broecker ende Belmer Meeren in Waterlandt, ghemeten en geteekent door Mr.S.N. Boonacker. Judocus Hondius exudit 1628.*
- 7 *De korenstanderdmolen 'De Ruiter' te Zaandam werd in 1639 vervangen door een grote achtkantige molen (Huslage, Windmolens, p.47).*
- 8 *Resolutieboek 1623-1678, fol.267. G.A. Broek 1/6/1. Zie ook: Aantekeningen uit de Resolutieboeken. G.A. Broek 1/10/3.*
- 9 *Niettemin dient op het volgende te worden gewezen. Boonacker, die op zijn kaart uit 1628 (zie noot 6) duidelijk verschil maakt tussen bovenkruiers (watermolens van de Broeker- en Buikslotermeer polders) en wipmolens (watermolen van de Belmermeerpolder en verspreid liggende weidemolens) tekent de Broeker meelmolen als een standerdmolen. Jan Jansz. Dou geeft op zijn kaart van het Hoogheemraadschap van de Uiterwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland (tussen 1661 en 1680) de watermolens van zowel de Broeker-, de Buiksloter-, als de Belmermeerpolder aan als bovenkruiers, evenals de Ransdorper meelmolen; de korenmolens te Landsmeer en Broek echter nog als standerdmolens. Gerrit Droogenham daarentegen geeft in 1690 (kaart van Amsterdam en omgeving, uitg. Nicolaus Visser) de Broeker en Ransdorper korenmolens weer als boven-*

kruiers, die te Landsmeer echter nog als standerdmolen. De secure Cornelis Schoon tenslotte tekent de Broeker meelmolen in 1759 echter nog als standerdmolen, daarmee duidelijk verschil makende met de bovenkruiers (watermolens) van de Broekermeerpolder (A.P. Bruigom, Waterland, getekend door Cornelis Schoon (1719-1778), Alphen aan den Rijn 1979, p.127 en 31).

- 10 *Bruigom, Waterland, p.127.*
- 11 *Transportacte dd 5.10.1734 (grosse). G.A. Broek 11/4.*
- 12 *Husslage, Windmolens, p.48 vlg.*
- 13 *Oorspronkelijke aanwijzende tafel 1832. G.A. Broek 187.*
- 14 *Resolutieboek 1746-1769, brief dd 9.10.1749. G.A. Broek 1/6/4.*
- 15 *Notulen van het gemeentebestuur 1807-1809, fol. 179. G.A. Broek 1/8/2.*
- 16 *Groot Placaatboek, Amsterdam 1795, band VI, p.933-944.*
- 17 *Ibid, band VIII, p.1085.*
- 18 *Grosse der acte. G.A. Broek 11/4.*
- 19 *P.H. Engels, Geschiedenis der belastingen in Nederland, Rotterdam 1848, p.101.*
- 20 *Pieter Kok, Pandectae, deel II, p.166. Handschrift (midden 18de eeuw). Rijksarchief Haarlem, verz. aanw. nr 486.*
- 21 *De maquette werd vervaardigd t.g.v. de gouden bruiloft van bakker J. Bakker Dzn en G. Schouten; thans in het bezit van de schrijver.*
- 22 *Cornelis Schoon, Beschrijving van het Dorp Broek. Handschrift 1759. Fotocopie in het bezit van de schrijver.*
- 23 *De wetten houdende een' accijns op het geslagt en het gemaal, Gorinchem 1835.*
- 24 *Noordhollands molenboek, Haarlem 1964, p.35.*
- 25 *Broek in Waterland. Transporten voor Schout en Schepenen. R.A. Haarlem 3482, fol.98.*
- 26 *Ibid, 3483, fol.230.*
- 27 *Ibid, 3484, fol.263.*
- 28 *Resolutieboek 1714-1746. G.A. Broek 1/6/3, fol.58.*
- 29 *Transporten. R.A. Haarlem 3485, fol.151.*
- 30 *Resolutieboek 1714-1746. G.A. Broek 1/6/3, fol.81 vlg.*
- 31 *'Aris Schellinger, Raad in de vroedschap en regerend burgemeester der Stad Medemblik, in huwelijk hebbende mejuffrouw Trijntje Visser als eenige en algehele erfgenaam van haar zuster Annitje'. Transporten. R.A. Haarlem 3486, fol.101.*
- 32 *Resolutieboek 1746-1769. G.A. Broek 1/6/4, fol.196.*
- 33 *Ibid. G.A. Broek 1/6/4, fol.324.*

- 34 *Transporten. R.A. Haarlem 3487, fol.1.*
- 35 *Resolutieboek 1784-1795. G.A. Broek 1/6/6, fol.104.*
- 36 *Notulen van de Municipaliteit 1796-1799. G.A. Broek 1/7/2, fol.208.*
- 37 *Transporten. R.A. Haarlem 3487, fol.256.*
- 38 *Kadastrale perceelsgewijze legger. G.A. Broek 193.*
- 39 *Bevolkingsregister 1880. G.A. Broek 229.*
- 40 *Vriendelijke mededeling van de heer Jac. de Boer te Broek in Waterland.
Het bouwjaar is aangebracht d.m.v. dakpannen van afwijkende kleur.*